

25.05.2020

Antti Helin
JulkICT

8. Tutkimustieto ja -politiikat

Direktiivissä 2019/1024 direktiivin soveltamisalaan on lisätty uudelleenlaadinnan yhteydessä tutkimustieto sekä nimenomaan tutkimustietoon liittyvää sääntelyä.

Se, mihin tutkimustietoon direktiiviä sovelletaan, riippuu siitä, miten tutkimustieto on rahoitettu, sekä miten se on asetettu saataville. Tämä on määritelty direktiivin 1 artiklan 1 kohdan c alakohdan kautta mutta direktiivin 10 artiklassa. Kyseinen alakohta on ymmärrettävä ”julkisen sektorin elinten” ja ”julkisten yritysten” soveltamisalasta riippumattomana kolmantena alakohtana, eli direktiivi ei koske pelkästään esimerkiksi viranomaisten hallussa olevaa tutkimustietoa, vaan kaikkea ehdot täyttävää tutkimustietoa sen haltijasta riippumatta.

1 Tutkimustiedon soveltamisala

Direktiivin 10 artikla rakentuu kahdesta kohdasta, joista ensimmäisessä jäsenvaltioita määrätään tukemaan ”tutkimustiedon saatavuutta hyväksymällä kansallisia toimintapolitiikkoja ja asiaankuuluvia toimia, joilla pyritään saattamaan julkisrahoitteinen tutkimustieto avoimesti saataville, jäljempänä ’avoimen saatavuuden toimintapolitiikat’, sisäänrakennetun avoimuuden periaatetta ja FAIR-periaatteita¹ noudattaen”.

Kohdassa 1 määritellään siis ”avoimen saatavuuden toimintapolitiikat”, joita ovat tutkimustiedon saatavuutta edistävät kansalliset toimintapolitiikat ja muut toimet, joilla pyritään saattamaan julkisesti rahoitettu tutkimustieto avoimesti saataville. Kohta 1 määrää toimenpiteisiin (”on tuettava”), mutta välineiksi ei määritellä esimerkiksi lainsäädäntöä tai muita sitovia sääntöjä, vaan toimintapolitiikat ja muut asiaankuuluvat toimet.

Kohta 2 määrää, että tutkimustietoa on voitava käyttää uudelleen kaupallisiin tai muihin kuin kaupallisiin tarkoituksiin III² ja IV³ luvun mukaisesti. Tutkimustietoon ei siis sovelleta II⁴ lukua. Tämä III ja IV luvun soveltaminen kuitenkin koskee vain tutkimustietoa, joka on

¹ ”findability, accessibility, interoperability, and reusability”, löydettävyys, saavutettavuus, yhteentoimivuus ja uudelleenkäytettävyys, ks. myös <https://www.go-fair.org/fair-principles/>

² esitysmuodot, maksut, läpinäkyvyys, lisenssit, käytännön järjestelyt

³ syrjimättömyys, yksinoikeusjärjestelyt

⁴ Pyyntöjen käsittelyä kuten määräaikoja ja muutoksenhakumahdollisuuksia käsittelevä 4 artikla. Mainitun artiklan 6 kohdan b alakohta myös nimenomaisesti sulkee artiklan ulkopuolelle oppilaitokset ja tutkimusorganisaatiot.

- julkisesti rahoitettua, ja
- tutkijat, tutkimusta harjoittavat organisaatiot tai tutkimusta rahoittavat organisaatiot ovat jo asettaneet tiedon julkisesti saataville organisaatio- tai tutkimusalakohtaisen tietovaraston kautta.

Lisäksi on varaus: ”sanotun kuitenkin rajoittamatta 1 artiklan 2 kohdan c alakohdan soveltamista”. Mainittu alakohta viittaa kolmansien osapuolten teollis- ja tekijänoikeuksiin.

Kohdan 2 lopuksi mainitaan vielä, että tutkimustiedon kohdalla on otettava huomioon oikeutetut kaupalliset edut⁵, tietämyksen siirtoa koskevat toimet ja olemassa olevat teollis- ja tekijänoikeudet.

Tutkimustiedon soveltamisalan voi siis tiivistää näin:

- tutkimustietoon sovelletaan direktiivin edellytyksiä esitysmuodoista, maksuista, läpinäkyvyydestä, lisensseistä ja käytännön järjestelyistä,
- jos tutkimus on julkisesti rahoitettu ja se on jo asetettu julkisesti saataville organisaatio- tai tutkimusalakohtaisen tietovaraston kautta,
- kuitenkin ottaen huomioon teollis- ja tekijänoikeudet, oikeutetut kaupalliset edut, ja tietämyksen siirtoa koskevat toimet.

Tutkimustiedon osalta direktiivin soveltamisalaa rajoittaa direktiivin 1 artiklan 2 kohta, eli direktiiviä ei esimerkiksi sovelleta asiakirjoihin, jotka

- ovat julkisen yrityksen hallussa mutta eivät ole osa sen yleistä etua koskevien palveluiden tarjoamista
- eivät ole jäsenvaltion asiakirjojen saatavuutta koskevien menettelysääntöjen perusteella saatavilla tai joiden saatavuutta on rajoitettu asiakirjojen saatavuutta koskevan kansallisen järjestelmän perusteella
- ovat muiden kulttuurilaitosten kuin kirjastojen, museoiden ja arkistojen hallussa.

Julkisten yritysten kohdalta on hyvä vielä kerrata, että kuten edellä on jo mainittu, tutkimustiedon soveltamisala ei ole riippuvainen 1 artiklan 1 kohdan a-b alakohdista, eli julkisen yrityksen hallussa oleva tutkimustieto voi olla direktiivin soveltamisalassa, vaikka julkinen yritys itsessään ei tulisi 1 artiklan 1 kohdan b alakohdan kautta muilta asiakirjoiltaan direktiivin soveltamisalaan. Tutkimustiedon pitää kuitenkin olla asiakirja, jonka tuottaminen on osa julkisen yrityksen yleistä palvelua koskevan palvelun tarjoamista, tai se jää 1 artiklan 2 kohdan b alakohdan nojalla direktiivin soveltamisalan ulkopuolelle. Tämä voi kuitenkin vaatia vielä tulkintemistä.

⁵ Resitaalissa 28 esimerkkinä liikesalaisuudet.

2 Tutkimustietoa koskeva sääntely

2.1 Saatavilla olevat esitysmuodot (5 artikla)

Artikla on kirjoitettu ohjaamaan julkisen sektorin elimiä ja julkisia yrityksiä, eikä siinä puhuta asiakirjoista yleisellä tasolla toisin kuin myöhemmissä, luvun IV artikloissa. Näin ollen 5 artiklan sääntely on tarkoitettu koskemaan tutkimustietoa vain, kun kyse on julkisen sektorin elinten tai julkisten yritysten hallussa olevasta tutkimustiedosta. Lisäksi osa artiklan sääntelystä koskee vain julkisen sektorin elimiä, ei julkisia yrityksiä.

Artiklan 5 mukaan tutkimustiedon olisi oltava saatavilla

- sähköisessä muodossa kaikissa olemassa olevissa esitysmuodoissa ja kaikkina jo olemassa olevina kielitoisintoina, ja
- silloin kun se on mahdollista ja tarkoituksenmukaista, avoimissa ja koneluettavissa esitysmuodoissa, sekä koneellisesti saatavissa, löydettävissä, ja uudelleenkäytettävissä yhdessä niitä koskevien metatietojen kanssa.

Lisäksi artikla sisältää dynaamista dataa ja arvokkaita tietoaaineistoja koskevaa sääntelyä, mistä tarkemmin jäljempänä.

2.2 Maksujen määräytymisperusteet (6 artikla)

Kohdan 6 alakohdan b mukaan tutkimustiedon uudelleenkäytön on aina oltava maksutonta riippumatta siitä, kenen hallussa se on.

2.3 Läpinäkyvyys (7 artikla)

Artiklassa säännellään maksujen ja niiden laskentaperusteiden läpinäkyvyydestä sekä muutoksenhakukeinoista tiedottamisesta. Koska tutkimustietoon ei sovelleta II lukua, tämä artikla ei ole olennainen tutkimustiedon kannalta.

2.4 Standardilisenssit (8 artikla)

Tutkimustiedon uudelleenkäytölle ei saa asettaa ehtoja, jotka eivät ole objektiivisia, oikeasuhteisia, syrjimättömiä ja yleisen edun mukaisen tavoitteen nojalla perusteltuja. Jos uudelleenkäytölle on asetettu ehtoja, niillä ei saa tarpeettomasti rajoittaa mahdollisuuksia käyttää asiakirjoja uudelleen, eikä niitä saa käyttää kilpailun rajoittamiseen.

Artiklan 2 kohta käsittelee lisenssejä, jos jäsenvaltiossa käytetään lisenssejä, ja lisenssien käytön ja käyttöluvahakemusten tekemisen helpottamista ja edistämistä.

2.5 Käytännön järjestelyt (9 artikla)

Artiklassa on mainittu erilaisia käytännön järjestelyjä, joilla jäsenvaltioiden tulee helpottaa uudelleenkäytettävissä olevien asiakirjojen löydettävyyttä ja saatavuutta esimerkiksi portaalien, hakukoneiden ja yhteyspisteiden avulla.

2.6 Syrjimättömyys (11 artikla)

Asiakirjojen uudelleenkäytön ehdot eivät saa olla syrjiviä suhteessa muihin uudelleenkäyttäjiin.

2.7 Yksinoikeusjärjestelyt (12 artikla)

Tiedon uudelleenkäytön sopimukset ja järjestelyt eivät saa sisältää yksinoikeusjärjestelyjä ellei se ole välttämätöntä yleistä etua koskevan palvelun tarjoamiseksi.

3 Dynaamisen datan suhde tutkimustietoon

Mitä direktiivin 5 artiklassa on säännelty dynaamisen datan asettamisesta saataville, ei voida soveltaa tutkimustietoon. Tutkimustieto on voinut esimerkiksi käyttää dynaamista dataa pohjana, ja se voi sisältää otteita dynaamisesta datasta, mutta tutkimustiedon ei voi itsessään katsoa olevan dynaamista dataa, vaan tieteellisen prosessin jonkinlainen lopputulos, eli jollain tapaa jalostettua eikä vain esimerkiksi sensoreilla kerättyä.

4 Arvokkaiden tietoaaineistojen suhde tutkimustietoon

Arvokkaat tietoaaineistot ovat direktiivin soveltamisalassa olevan tiedon alakäsite. Näin ollen ainakin periaatteessa direktiivin soveltamisalan olevan tutkimustiedon joukossa voi olla myös arvokkaita tietoaaineistoja, jolloin siihen sovellettaisiin myös arvokkaita tietoaaineistoja koskevaa sääntelyä.

Se, mitä arvokkaista tietoaaineistoista on johdantokappaleissa ja itse artikloissa säädetty, kuitenkin viittaa siihen, että arvokkaat tietoaaineistot eivät olisi varsinaista tutkimustietoa, vaan julkisen tehtävän tai yleistä etua koskevan palvelun hoitamisessa kertynyttä tietoa. Todennäköisesti tällainen päällekkäinen tilanne joudutaan arvioimaan tapauskohtaisesti eikä sitä välttämättä voi kansallisen sääntelyn yhteydessä tarkoituksenmukaisesti ratkaista. Tämä suhde voi tulla selkeämmäksi myös komission delegoiduissa säädöksissä.

5 Yhteenveto

5.1 Uuden kansallisen sääntelyn tarve

Kansalliseen lainsäädäntöön on luotava tutkimustiedon soveltamisala, jonka kautta sääntely voidaan kohdistaa nimenomaan direktiivin mukaiseen tutkimustietoon eikä tiettyihin elimiin tai yrityksiin. Tässä yhteydessä on otettava huomioon se, mitä perusoikeuskysymyksiä liittyy siihen, että sääntely kohdistuu välillisesti myös tutkijaan tai tutkijoihin henkilöinä.

Tämän yhteydessä on todennäköisesti myös tarkemmin määriteltävä, mikä on organisaatio- tai tutkimusalakohtainen tietovarasto.

Tällaisen tutkimustiedon uudelleenkäyttämistä on tehtävä maksutonta.

Lisäksi tutkimustiedon esitysmuotojen ja kielitoisintojen saatavuudesta sekä yksinoikeuksista on säänneltävä. Jos käytössä on lisenssejä, on näiden osalta myös mahdollisesti säänneltävä jotain.

Kansallisen sääntelyn yhteydessä on myös mahdollisesti otettava huomioon teollis- ja tekijänoikeudet, kaupalliset edut ja tietämyksen siirtoa koskevat toimet.

5.2 Pohdittavaa ja avoimia kysymyksiä

Mikä on ”organisaatio- tai tutkimusalakohtainen tietovarasto”, ja onko olemassa muita tietovarastoja kuin organisaatio- tai tutkimusalakohtaisia?

Mitä kaikkea sisältyy siihen, että tutkimustieto on asetettu julkisesti saataville? Jos tieto asetetaan saataville maksulliseen, sisäänkirjautumista vaativaan tietovarastoon, onko se silti julkisesti saatavilla? Entä jos kyseiseen tietovarastoon pääsee vain tietyn korkeakoulun henkilökunnan jäsen tai opiskelija?

Koskevatko esitysmuotoja ja kielitoisintoja koskevat edellytykset myös tietovarastoon asetettua tietoa, vai riittääkö se, että esitysmuodot ja kielitoisinnot ovat pyynnöstä saatavilla esimerkiksi suoraan tutkijoilta?

Riittääkö se, että maksullisesti julkaistu tutkimustieto on myös pyynnöstä saatavilla ilmaiseksi suoraan tutkijoilta?

Mitä kansallista tutkimustiedon saatavuuteen ja maksullisuuteen liittyvää sääntelyä on jo olemassa?

Edellyttävätkö 10 artiklan 1 kohdan mukaiset toimenpiteet tutkimustiedon saatavuuden tukemiseksi uutta kansallista sääntelyä vai riittävätkö muut toimet? Keiden tehtävänä nämä muut toimet ovat?

Mitä ovat ”tietämyksen siirtoa koskevat toimet”?